

Adpositions in Shahmirzadi Language: Tools for Case Marking in Noun Phrases

Marziye Sanaati^{1*}
Pooneh Mostafavi²

Abstract

The relationships between the head and its dependent nouns are determined through case-marking systems. This study examines the method and role of adpositions in case marking in the Shahmirzadi language which is spoken in the Semnan province of Iran. To analyze the linguistic data based on the theoretical framework of the research, data were collected through a questionnaire prepared for this purpose, and Shahmirzadi data available in the Iran Linguistic Atlas (ILA) database have been utilized. Written sources containing lexical and syntactic information were also used to refine and validate the data. The data analysis indicates that in both grammatical and semantic cases in Shahmirzadi, case marking is achieved through postpositions. According to the theoretical framework, the case-marking system in this language is analytical, and inflectional affixes are not used for this purpose. In other words, in this language variety, the locative, comitative, instrumental, and ablative cases are marked using independent or dependent adpositions. But genitive, benefactive, accusative and ablative (where the older Shahmirzadi form /-ʃən/ involves) cases are marked through dependent adpositions (enclitics).

Keywords: grammatical case, semantic case, adpositions, enclitics, Shahmirzadi language

Extended abstract

1. Introduction

Case, is the marking of the relationship between the head and the dependent in a noun phrase. From a typological point of view, there are two types of case marking in languages: inflectional and analytical. In the first type, case marking is done through inflectional categories, while in the second, it is carried out using independent categories (Primus, 2012: 305).

*1. Assistant Professor of Linguistics, Research Institute of Cultural Heritage and Tourism, Tehran, Iran. (**Corresponding Author: m.sanaati@richt.ir**)

2. Associate Professor of Linguistics, Research Institute of Cultural Heritage and Tourism, Tehran, Iran. (p.mostafavi@richt.ir)

There are various methods for case marking in languages, which are discussed in the theoretical framework section. In some languages, case marking is done through adpositions, while in others it is done with inflectional suffixes. Additionally, in some languages around the world, both methods are used together. According to Blake (2004: 47), the use of syntactic word order can also be considered a competing mechanism for indicating grammatical case.

Given the necessity of studying local languages in Iran to preserve and maintain them on the one hand, and the importance of research on how case marking works in languages as part of syntactic-typological studies on the other, this research addresses the method of case marking in the Shahmirzadi language based on Blake (2004).

Researchers such as Rogova (1999), Lecoq (2004), Kalbasi (2009), Dabirmoghaddam (2023), and other linguists have conducted various studies on this language and its linguistic issues. However, none of these studies have addressed the aforementioned topic in Shahmirzadi. Therefore, the present research aims to fill this gap by examining the research topic. To achieve this goal, the subject will investigate nominative, accusative, locative, dative, ablative, comitative, instrumental, and genitive cases in the data of this language.

2. Theoretical Framework

In inflectional case marking systems, case markers appear as affixes on noun phrases, which, depending on their position, can be prefixes, suffixes, or infixes. Prepositions can also function as case markers in languages, and such a system is called an analytical case marking system. For instance, in Japanese, grammatical cases are indicated through postpositions. In languages where the analytical method of case marking is used, adpositions (whether preposition, postposition, or both) are employed. In some languages like Turkish and Latin, the case marking is synthetic. This means that case suffixes and postpositions perform the function of case marking in these languages (Blake, 2004: 9). Primus (2012) believes that case marking can occur on both the dependent and the head elements. If the markers are placed on the head, the process is referred to as head-marking; if they attach to the dependent, it is called dependent-marking (Blake, 2004, citing Nichols, 1986).

Blake (2004: 31), in addition to categorizing case as analytical and synthetic cases, which were discussed in the previous paragraphs, also refers to two groups of cases: grammatical cases and semantic cases. Grammatical cases, or syntactic cases as they are sometimes called, only express grammatical relations. Nominative, accusative, and often genitive cases fall into this group. He also adds dative and ergative cases to this category because they encode the indirect object and the agent of a transitive verb (A), respectively. On the other hand, semantic cases express semantic relations, such as locative, source,

comitative, instrumental, and ablative cases. However, this categorization is not always clear-cut, and sometimes ambiguity is observed in languages.

3. Research Method

This research employs a descriptive-analytical method, gathering data through interviews with native speakers of the Shahmirzadi language using a specifically designed questionnaire. Additionally, it utilizes data from the Linguistic Atlas of Semnan Province. The Iranian Linguistic Atlas is currently being compiled at the Research Institute of Cultural Heritage and Tourism. In certain instances, written sources about this language have been consulted to refine and validate the data. The research corpus comprises 200 sentences or phrases; due to the article's length constraints, not all can be presented. After transcription using the North American Phonetic Alphabet (NAPA/APA) system, the data are analyzed based on the research's theoretical framework.

4. Conclusion

Based on data analysis and according to Blake's classification, the case marking system in Shahmirzadi language is analytical. This means that in this language case marking is performed through adposition rather than inflectional affixes. In the Shahmirzadi, adpositions are in postposition type and are used in both independent (dim) and dependent (-væri) forms. In this language variety, locative, comitative, instrumental, and ablative cases are marked using either independent or dependent postpositions and genitive, dative, and accusative cases are indicated through dependent postpositions (enclitics). Notably, in the ablative case, if the original and older Shahmirzadi form /-jən/ is used, it also involves enclitics. The term "independent" for some Shahmirzadi postpositions means that, in addition to their role as postpositions, they function as meaningful lexical units. For example, "dim" is used to mean both "on" and "face."

Another point is that in the Shahmirzadi, the adposition "az" (meaning "from") is occasionally used, likely due to linguistic contact and borrowing from Standard Persian. In Standard Persian the said adposition is used as preposition, whereas in original and older form of Shahmirzadi it functions as a postposition.

Select Bibliography

- Blake, B.J. *Case*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
Butt, M. *Theories of Case*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
Dabir Moghaddam, M. *Typology of Iranian Languages*. (2nd Ed.). Samt Organization Press, 2024.
Hewson, J. & V. Bubenik. *From Case to Adposition: The development of Configurational Syntax in Indo-European Languages*. Amsterdam: John

- Benjamins Publishing Company, 2006.
- Kristensen, A. *Semnan Dialect*. Translated By: Ebrahimian, E. and H. Hasanzadeh Tavakkoli, Semnan: Semnan University Press, 2010.
- Lecoq, P. "Caspian Dialects and the Dialects of Northwestern Iran". In Rüdiger Schmitt (ed.). *Compendium of Iranian Languages*". Translated by Arman Bakhtiyari et al. Vol. 2. Tehran: Qoqnoos Publishing House, 2004; Pp. 489-515.
- Primus, B. "Case-Marking Typology". *The Oxford Handbook of Linguistic Typology*. Jae Jung Song (ed.), 2012; Pp.303-321. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199281251.013.0016.
- Sabzalipur, J. & R. Izadifar (2014). "Case Marking System in Tâti Dialect of Khalkhâl". *Language Related Research*, 2014; 5(4): 103-123.
- Sanaati, M. & S. Zamani. *Report of Compiling the Language Atlas of Semnan Province* (Unpublished). Tehran: Richt Press, 2019.

How to cite:

Sanaati M and Mostafavi P. Adpositions in Shahmirzadi Language: Tools for Case Marking in Noun Phrases. *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani*. 2024; 1(17): 63-93. DOI:10.22124/plid.2025.29170.1701

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۱۷
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۵
صفحات: ۶۳-۹۳

حروف اضافه در زبان شهمیرزادی: ابزاری برای حالت دهی به گروه های اسمی

پونه مصطفوی^۲

مرضیه صناعتی^۱

چکیده

در پژوهش حاضر شیوه حالت‌نمایی و نقش حروف اضافه در نشانه‌گذاری حالت در زبان شهمیرزادی بررسی شده است. برای تحلیل داده‌های زبانی براساس چارچوب نظری پژوهش، از داده‌های پرسشنامه تهیه شده برای این کار و همچنین داده‌های شهمیرزادی در پایگاه داده‌های اطلس زبانی ایران بهره گرفته شده است. علاوه بر این برای تدقیق و محک داده‌ها، از منابع مکتوب مرتبط که دارای اطلاعات واژگانی و نحوی هستند، استفاده گردیده است. تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که در هر دو نوع حالت دستوری و معنایی در این زبان نشانه‌گذاری حالت با حروف اضافه صورت می‌گیرد. حروف اضافه در شهمیرزادی از نوع پس‌اضافه هستند و نشانه‌گذاری حالت در این زبان از نوع تحلیلی است و از وندهای تصریفی استفاده نمی‌شود. به عبارت دیگر در این گونه زبانی حالت‌های مکانی، همراهی، ابزاری و ازی با حروف اضافه وابسته یا مستقل و از سوی دیگر حالت‌های اضافی، به/برای، مفعولی و ازی (در صورتی که از صورت قدیمی /jən-/ استفاده شود) با حروف اضافه وابسته (پی‌بست) نشان داده می‌شوند.

واژگان کلیدی: حالت دستوری، حالت معنایی، حروف اضافه، پی‌بست، زبان شهمیرزادی

✉ m.sanaati@richt.ir

۱. استادیار زبان‌شناسی، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران.

(نویسنده مسؤول)

p.mostafavi@richt.ir

۲. دانشیار زبان‌شناسی، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران.

۱- مقدمه

حالت، نشانه‌گذاریِ رابطه بین هسته و وابسته در گروه اسمی است. در دستور سنتی این نوع نشانه‌گذاری را نشانه‌گذاریِ تصریفی^۱ می‌نامند. نشانه‌ها ممکن است به صورت وند بر روی هسته یا وابسته آن قرار گیرند. اگر نشانه به وابسته بپیوندد فرایند وابسته-نشان^۲ و اگر به هسته متصل شود، هسته-نشان^۳ نامیده می‌شود. از نظر رده‌شناختی، دو نوع نشانه‌گذاری حالت در زبان‌ها وجود دارند: تصریفی و تحلیلی. در نوع اول نشانه‌گذاری حالت از طریق مقوله‌های تصریفی، و در دومی با مقوله‌های مستقل صورت می‌گیرد (Primus, 2012: 305).

به اعتقاد بلیک^۴ (2004: 2) رابطه هسته و وابسته نه تنها در سطح گروه اسمی بلکه در سطح جمله و بند نیز وجود دارد. حالت دستوری در سطح گروه اسمی، به شکل رابطه اسم با حرف اضافه و حرف اضافه با سایر اسم‌ها تجلی می‌یابد و در سطح جمله، به صورت رابطه اسم با فعل جمله نشان داده می‌شود.

برای نشانه‌گذاری حالت در زبان‌ها، شیوه‌های گوناگونی وجود دارد که در بخش چارچوب نظری مفصل به آنها پرداخته شده است. در برخی از زبان‌ها نشانه‌گذاری با حرف اضافه^۵ و در برخی دیگر با پسوندهای تصریفی حالت‌نمایی صورت می‌گیرد. همچنین در پاره‌ای از زبان‌های دنیا هر دو شیوه در کنار هم به کار برده می‌شود. به اعتقاد بلیک (2004: 47) استفاده از ترتیب سازه‌ها نیز برای نشان دادن حالت دستوری می‌تواند راهکار رقابتی^۶ به حساب بیاید. کرافت^۷ (2003:33-34) هم به وجود حروف اضافه حالت‌نما در زبان‌ها معتقد است. او همچنین اعتقاد دارد که در برخی از زبان‌ها وندهای حالت برای حالت‌دهی به کار می‌روند.

با توجه به ضرورت بررسی زبان‌های محلی در ایران برای حفظ و نگهداشت آن‌ها از یک سو و اهمیت پژوهش درباره چگونگی نشانه‌گذاری حالت در زبان‌ها به عنوان بررسی‌های نحوی-رده‌شناختی از سوی دیگر، در پژوهش حاضر به موضوع شیوه نشانه‌گذاری حالت در گونه زبانی شهمیرزادی براساس چارچوب نظری بلیک (۲۰۰۴) پرداخته می‌شود. افرادی مانند روگوا (1999)، لکوک (۱۳۸۳)، کلباسی (۱۳۸۸)، دبیرمقدم (۱۴۰۲) و زبان‌شناسان دیگر در این

1. inflectional marking

2. dependent-marking

3. head-marking

4. B.J. Blake

5. adposition

6. competing mechanism

7. W. Croft

زبان و مباحث زبان‌شناختی آن پژوهش‌هایی انجام داده‌اند اما هیچ‌یک موضوع پیش‌گفته را در شه‌میرزادی بررسی نکرده‌اند. از این‌رو پژوهش حاضر در صدد است تا با پرداختن به این موضوع، خلاء و کمبود چنین پژوهشی را جبران کند. برای نیل به این مقصود حالت‌های فاعلی^۱، مفعولی^۲، مکانی^۳، به/برای^۴، از^۵، همراهی^۶، ابزاری^۷، اضافی^۸ در داده‌های نحوی این زبان بررسی می‌گردد.

پژوهش حاضر به دو پرسش اساسی زیر پاسخ خواهد داد:

۱- در زبان شه‌میرزادی از کدام راهکار حالت‌نمایی (تصریفی، تحلیلی و ترکیبی) استفاده می‌شود؟

۲- حروف اضافه در شه‌میرزادی به صورت مستقل به کار می‌روند یا وابسته؟

به نظر درایر^۹ (86, 81; 2007; 346; 2005) حرف اضافه واژه‌ای است که با یک گروه اسمی همراه می‌شود و روابط دستوری یا معنایی آن گروه اسمی را با فعل جمله یا بند نشان می‌دهد. او اعتقاد دارد که دو نوع حرف اضافه اصلی در زبان‌ها وجود دارد: پیش‌اضافه^{۱۰} و پس‌اضافه^{۱۱}. پیش‌اضافه پیش از گروه اسمی، و پس‌اضافه پس از گروه اسمی قرار می‌گیرد. در برخی از زبان‌ها میان‌اضافه^{۱۲} نیز وجود دارد که بین هسته اسمی و وابسته آن واقع می‌شود. کاربرد انواع حروف اضافه در زبان‌ها به یک صورت نیست. برخی از زبان‌ها هر دو نوع پس‌اضافه و پیش‌اضافه را دارند. اما بعضی دیگر تنها یک نوع از آن را به کار می‌گیرند. در زبان‌هایی که هر دو نوع حرف اضافه را دارند معمولاً یکی، اصلی یا غالب است. به اعتقاد دبیرمقدم (۱۴۰۲: ۹۴۰) شه‌میرزادی زبانی اساساً پس‌اضافه‌ای است.

مقاله حاضر در ۵ بخش تنظیم شده است، پس از مقدمه در بخش دوم پیشینه مطالعات پیرامون حالت و حالت‌نمایی را مرور می‌کنیم. در بخش سوم مبانی نظری پژوهش معرفی

-
1. nominative
 2. accusative
 3. locative
 4. dative
 5. ablative
 6. comitative
 7. instrumental
 8. genitive
 9. M. S. Dryer
 10. preposition
 11. postposition
 12. inposition

می‌شود. به تحلیل داده‌های پژوهش با عنوان حروف اضافه شه‌میرزادی و نقش آنها در حالت‌دهی در بخش چهارم پرداخته می‌شود و در نهایت نتیجه‌گیری ارائه شده‌است.

۲- روش پژوهش

این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی انجام شده و گردآوری داده‌ها با مصاحبه با گویشوران شه‌میرزادی و به کمک پرسشنامه صورت گرفته‌است^(۱). همچنین از داده‌های اطلس زبانی استان سمنان بهره‌گیری شده‌است. اطلس زبانی ایران در پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری در حال تدوین است. در مواردی نیز از منابع مکتوب دربارهٔ این زبان استفاده شده‌است. پیکرهٔ پژوهش شامل ۲۰۰ جمله یا عبارت است که به دلیل محدودیت حجم مقاله امکان ارائهٔ همهٔ آن‌ها وجود ندارد. داده‌ها پس از آوانویسی براساس الگوی الفبای آوایی آمریکای شمالی (NAPA/APA) براساس چارچوب نظری پژوهش تحلیل می‌شود.

۳- پیشینهٔ پژوهش

در این بخش ابتدا جستارهای حالت و نشانه‌گذاری حالت با توجه به ترتیب زمان انجام و سپس مطالعات مربوط به زبان شه‌میرزادی ارائه می‌شود.

زهرایی (۱۳۸۳) حالت و معنای حالت را در زبان روسی مطالعه و چگونگی بیان حالت‌های معنایی در زبان روسی را با زبان فارسی مقایسه کرده‌است. به نظر او در زبان روسی پایانه‌های تصریفی از مهم‌ترین روش‌های بیان حالت‌های صرفی هستند و حالت‌های معنایی با حالت‌های صرفی بیان می‌شوند. او معتقد است که شش حالت صرفی در زبان روسی وجود دارد. به نظر او در زبان فارسی حالت‌های معنایی با حروف اضافه بیان می‌شود.

محمودی‌بختیاری (۱۳۸۳) حالت را در زبان‌های ایرانی (غربی) از منظری رده‌شناختی بررسی کرده و نشان داده که حالت فاعلی تقریباً در تمامی زبان‌ها و گویش‌های ایرانی نوی غربی از بین رفته‌است و تقریباً در همه گویش‌های ایرانی حالت‌های کنایی و اضافی با حالت غیرفاعلی نشان داده می‌شود. محو تدریجی پی‌افزودهای صرفی برای بیان حالت و جایگزینی اکثر آن‌ها با حروف اضافه نکتهٔ دیگری است که در جریان پژوهش وی به دست می‌آید.

آیگسن^۱ (2005) اشاره می‌کند که نظام نشانه‌گذاری تصریفی، روشی معمول برای بیان رابطه‌های نحوی و معنایی است و در زبان‌هایی که از نشانه‌های حالت استفاده نمی‌شود، روابط دستوری با ترتیب واژه‌ها یا با به‌کار بردن واژه‌ای مستقل مانند حرف اضافه یا نشانه‌هایی که بر روی فعل قرار می‌گیرند قابل تمایزند. علاوه بر این، وی اشاره می‌کند که زبان‌ها در تعداد حالت‌های دستوری الگوهای متفاوتی دارند. حداقل الگویی که برای نظام حالت در زبان‌ها مشاهده شده، دوعضوی بودن است. اما وی با ارائه مثال‌هایی نشان می‌دهد که زبان‌هایی با ۲۰ یا ۲۱ عضو از نظام حالت نیز وجود دارند.

کروگر^۲ (2005) در فصلی از کتاب خود به حالت و مطابقه پرداخته و بین حالت معنایی و حالت دستوری تفاوت قائل شده است. او حالت‌های فاعلی، مفعولی و به/برایی را از جمله حالت‌های دستوری و حالت‌های اضافی، ابزاری و مکانی را در دسته حالت‌های معنایی قرار می‌دهد و توضیح می‌دهد که حالت و مطابقه مهم‌ترین ابزار برای مشخص کردن روابط دستوری در یک بندند. حالت برای مشخص کردن نقش‌های معنایی نیز استفاده می‌شود. بات^۳ (2006) در کتاب *نظریه‌های حالت* به نظریه‌ها و مباحثی که به حالت‌دهی مربوط هستند اشاره و برای نشان دادن حالت‌های مختلف، نمونه‌هایی از زبان‌های متفاوت ارائه کرده است. وی برای تعاریف حالت و انواع آن نظریه بلیک را به‌کار برده و با نگاهی تاریخی، به فارسی باستان و کنایی بودن آن اشاره کرده است. در مبحث «حالت اضافی» به نقل از قمشی (1997) «اتاق علی» را از زبان فارسی نمونه آورده است.

هیوسن^۴ و بوبنیک^۵ (2006) گاهی به ویژگی‌های دستوری فارسی در دوره‌های متفاوت باستان، میانه و نو اشاره و حروف اضافه «به، در، بر/روی، از، با» را به عنوان حروف اضافه اصلی فارسی نو معرفی می‌کنند. به اعتقاد آن‌ها این حروف اضافه هرگز با کسره اضافه همراه نمی‌شود. همچنین اذعان می‌دارند فارسی امروز که نسبت به فارسی میانه و باستان، فارسی بدون حالت^۶ خوانده می‌شود، تنها دو پس‌اضافه دارد: کسره (نشان‌دهنده حالت اضافی) و «را» (نشانه حالت مفعولی)؛ و پیش‌اضافه‌ها در فارسی شامل «به، بر/روی، از، با» به ترتیب برای نشان دادن حالت‌های به/برایی، مکانی، ازی و ابزاری هستند.

1. O.A Iggesen

2. P.R. Kroeger

3. M. Butt

4. J. Hewson

5. V. Bubenik

6. caseless Farsi

هیگ^۱ (2008) براساس داده‌های کریستن‌سن (۱۳۸۹) و اعظمی سنگسری و ویندفور^۲ (1972) به نشانهٔ مفعولی /-d(e)/ در سنگسری اشاره کرده در حالی که به تغییر این واژه /وند از فارسی باستان /rādiy/ تا فارسی نو /-rā/ و در محاوره یا برخی گویش‌ها /-ro/-o/ توجه داشته‌است.

مالچوکف^۳ و اسپنسر^۴ (2009) درمورد رده‌شناسی نظام‌های حالت در زبان‌ها مطالعه کرده‌اند. آن‌ها اشاره می‌کنند که کوچک‌ترین نظام حالت در زبان‌ها دوتایی است. زبان‌هایی نیز وجود دارند که تعداد حالت‌های دستوری آن‌ها زیاد است مثل زبان داغستانی. آن‌ها وجود محدودیت و سلسله‌مراتب برای حالت در زبان‌ها را بررسی کرده‌اند. سپس به سلسله‌مراتب پیشنهادی بلیک (2004) اشاره می‌کنند. از نظر آن‌ها قائل‌شدن تمایز دقیق بین حالت‌های صرفی و نحوی ضروری است زیرا می‌تواند موضوع‌های بحث‌برانگیز درمورد شیوه‌های مرزبندی در حالت را رفع کند. یکی دیگر از یافته‌های آن‌ها این است که زبان‌ها از نظر نشانه‌گذاری‌های حالت و راهبردهای جایگزین یعنی مطابقه و ترتیب واژه‌ها نیز با هم متفاوت‌اند.

پریموس^۵ (2012) به انواع شیوه‌های حالت‌نمایی از جمله استفاده از حروف‌افزافه و وندهای تصریفی اشاره می‌کند. او همچنین انواع نظام‌های حالت در زبان‌ها را با استفاده از مثال‌هایی نشان می‌دهد. پریموس اضافه می‌کند که نشانه‌گذاری حالت بر روی هسته یا وابسته صورت می‌گیرد که به ترتیب این فرایندها را هسته-نشان و وابسته-نشان می‌نامد.

ساخت موضوعی و نحوهٔ واگذاری حالت دستوری به سازه‌های اسمی آن در زبان ترکی را فرهمنداقدم (۱۳۹۱) مطالعه کرده و پدیدهٔ حالت‌بخشی چندگانه را در ترکی اثبات کرده‌است. در زبان ترکی، اسم معرفه‌ای که دارای حالت مفعولی است، نشانهٔ حالت مفعولی دارد. تقوی گلیان (۱۳۹۱) نظام‌های حالت‌دهی گونهٔ زبانی کرمانجی را در پایان‌نامهٔ خود با فارسی معاصر مقایسه می‌کند و بر حفظ نظام حالت‌دهی کنایی-مطلق این گونه تأکید دارد. او ابتدا نظام حالت کنایی-مطلق در کرمانجی خراسانی را بررسی و سپس موارد فروپاشی و تبدیل آن به نظام‌های دیگر را ذکر می‌کند.

-
1. G. Haig
 2. G. Windfuhr
 3. A. Malchukov
 4. A. Spencer
 5. B. Primus

علیزاده و تقوی گلیان (۱۳۹۱) نیز به نظام حالت در زبان کرمانجی خراسان اشاره می‌کنند. آن‌ها با تأکید بر حفظ نظام حالت‌دهی کنایی - مطلق در این زبان (و نیز زبان‌های دیگر ایرانی مثل تالشی، تاتی، بلوچی و غیره) و از بین رفتن آن در زبان‌های فارسی معاصر، کردی مرکزی و جنوبی، لری، مازندرانی، گیلکی و غیره و جایگزینی آن با نظام‌های حالت‌دهی دیگر از جمله فاعلی - مفعولی را نشان می‌دهند. این نظام حالت از نوع کنایی گسسته است. آنان هر یک از حالت‌های دستوری را در کرمانجی خراسان بررسی کرده‌اند. در این زبان نشانه‌های حالت به صورت تصریفی در برخی حالت‌ها تظاهر دارند. اما در حالت‌های دیگر دستوری حالت‌دهی از طریق حروف اضافه انجام می‌گردد. حالت دری (مکانی) در کرمانجی با حرف اضافه و پسوند تصریفی به‌طور همزمان نشانه‌گذاری می‌شود.

میردهقان و یوسفی (۱۳۹۱) در مقاله خود به شناسایی انواع حالت‌های دستوری در زبان وفسی و شیوه‌های حالت‌نمایی آن‌ها پرداخته‌اند. آن‌ها چهارده حالت دستوری را در این زبان شناسایی کرده‌اند که از طریق راهبردهای گوناگون حالت‌نمایی می‌شوند. از جمله استفاده از واژه‌بست، حروف اضافه و ویژگی زبرزنجیری آهنگ خیزان. به عنوان مثال حالت‌های مطلق و فاعلی در این زبان با ترتیب واژه‌ها و نوع ساختار جمله حالت‌نمایی می‌شوند.

پدیده تلفیق مشخصه حالت در گویش هورامی را نقشبندی (۱۳۹۱) مطالعه کرده‌است. او به نقل از اسپنسر (1991) اشاره می‌کند که در پدیده تلفیق یک صورت تصریفی واحد، متناظر با بیش از یک توصیف صرفی - نحوی است. نقش‌بندی جایگاه‌های مختلف ظهور تکواژ حالت‌نمای غیرفاعلی را در گویش هورامی بررسی می‌کند تا الگوی تلفیق حالت در آن را براساس طبقه‌بندی بائرمین^۱ (2009) مشخص کند. وی نتیجه می‌گیرد که الگوی تلفیق حالت در هورامی همسو با یکی از الگوهای بائرمین یعنی ادغام دو حالت اصلی با یک حالت فرعی است که با یک تکواژ حالت‌نمای واحد نشان‌گذاری می‌شود.

داوری (۱۳۹۱) علاوه بر ارائه استدلال‌هایی مبنی بر حفظ بسیاری از ویژگی‌های زبان‌های ایرانی باستان و میانه در سمنانی اشاره می‌کند که مفهوم مالکیت در زبان سمنانی در قالب ساخت اضافی و با انتساب حالت غیرفاعلی به سازه مالک یا وابسته و همچنین با قرار گرفتن این سازه پیش از هسته یا مملوک (که همان اتخاذ ترتیب سازه‌ای وابسته-هسته است) بازنمایی دارد.

1. M. Baerman

سراج و سراج (۱۳۹۲) با جملات و مثال‌هایی وجود نظام حالت را در سمنانی نشان داده‌اند. حالت مستقیم و غیرمستقیم و حالت‌نمایی افتراقی گویای وجود نظام حالت در سمنانی است. حالت‌نمایی در زبان‌های دارای نظام حالت با تکواژهای حالت یا رابطه‌ی نمادهای فعلی یا توالی واژگان صورت می‌پذیرد.

نقش پس‌اضافه‌ها در حالت‌دهی را نغزگوی کهن (۱۳۹۲) در تالشی ماسال بررسی کرده‌است. او به سازوکارهای نشانه‌های حالت و حروف‌اضافه و همچنین نقش‌های آن‌ها توجه کرده و نشان داده که در بعضی زبان‌ها، هم‌زمان، از هر دو راهکار برای نشان دادن روابط دستوری و نقش‌های معنایی استفاده می‌شود.

بدخشان و همکاران (۱۳۹۳) حالت‌نمایی در کردی سورانی (سنندجی و بانه‌ای) را در چارچوب نظریه‌ی دستور زایشی بررسی کرده‌اند. به اعتقاد آن‌ها دو رویکرد عمده‌ی ساختاری (نحوی) و ساخت‌واژی به نظام حالت‌دهی گروه‌های اسمی در نظریه‌پردازی‌های زایشی مطرح است. آنان با تحلیل داده‌های سنندجی و بانه‌ای به این نتیجه رسیده‌اند که در هر یک از گونه‌های زبانی کردی سورانی رویکردهای یکسان برای حالت‌دهی به گروه‌های اسمی به کار گرفته نمی‌شود. اما در گونه‌ی بانه‌ای رویکرد ساخت‌واژی تبیین‌کننده‌ی حالت‌دهی است و در کردی سنندجی رویکرد ساختاری (نحوی) نظام حالت‌دهی آن را تعیین می‌کند.

نظام حالت‌نمایی در گویش تاتی خلخال را سبزعلی‌پور و ایزدی‌فر (۱۳۹۳) بررسی کرده‌اند. آن‌ها علاوه بر بررسی نظام حالت در فارسی باستان و میانه با تحلیل داده‌های تاتی به این نتیجه رسیده‌اند که تاتی بسیاری از ویژگی‌های کهن زبان‌های ایرانی از جمله نظام حالت‌نمایی متمایز براساس زمان دستوری فعل را حفظ کرده، و حالت‌نمایی در زبان تاتی تصریفی است.

داوری و نغزگوی کهن (۱۳۹۶) با بررسی نقش‌های معنایی متفاوت از حالت غیرفاعلی در گویش تالشی، چندمعنایی را به عنوان انگیزه‌ی رخداد همایندی و نقش معنایی مالک را به عنوان هسته‌ی معنایی مشترک در نظر می‌گیرند که در بازنمایی حالت‌های دیگر این گونه‌ی زبانی دستخوش بسط استعاری شده‌اند. همایندی حالت هنگامی رخ می‌دهد که حالت‌های مختلف دستوری در یک صورت واجی واحد نمود می‌یابد. با آنکه برخی از زبان‌شناسان معتقد به اتفاقی بودن این همایندی هستند اما نگارندگان مقاله مذکور معتقدند از دیدگاه در زمانی صورت واجی مذکور بازمانده یک نظام حالت چندعضوی است که با وجود تفاوت‌های صوری و

نقشی، همگی هسته معنایی مشترک دارند. در این پژوهش از رویکرد بسط استعاری هاینه^۱ و همکاران (۱۹۹۱) و انگاره نروگ^۲ و ملچوکف^۳ (۲۰۰۹) بهره گرفته شده است. آنها در نهایت نشان دادند که نشانه حالت غیرفاعلی، رمزگذاری چندین نقش معنایی مانند حالت کنشگر در زبان گذشته، مفعول مستقیم، مفعول ازی، مفعول دری (مکانی)، مفعول بایی (همراهی، ابزاری)، مفعول به‌ای و حالت ملکی را بر عهده دارد.

شیبانی‌فرد (۱۳۹۹) حالت‌های دستوری را در گونه زبانی براهویی رودبار جنوب (از خانواده زبان‌های دراویدی) بررسی کرده است. به باور او در این گونه زبانی اسم دارای هفت حالت دستوری است. در هر یک از این حالت‌ها در شمار مفرد و جمع پایانه‌های مختص به آن‌ها به اسم می‌پیوندد. این پایانه‌ها برای اسم‌های مفرد و جمع متفاوت است. او اضافه می‌کند که از یازده حالت دستوری که در زبان‌های دراویدی وجود دارد، تنها هفت حالت در این گونه زبانی به کار می‌رود. نشانه‌های حالت در براهویی رودبار جنوب تصریفی هستند.

مختاری و همکاران (۱۴۰۰) مقوله حالت را در چهار زبان ترکی تبار بررسی کرده‌اند. آنان به نحوه بیان حالت و مقوله حالت در این زبان‌ها پرداخته‌اند.

شفایی (۱۴۰۱) با استفاده از نظریه حالت‌دهی وابسته مارانتز^۴ (۱۹۹۱)، نظریه فازهای چامسکی (۲۰۰۰) و نیز نظریه حرکت مفعول‌های معرفه (دیزینگ^۵، ۱۹۹۲)، به تبیین حالت‌دهی فاعلی و مفعولی در گونه‌های وفسی و شالی می‌پردازد. این پژوهش برپایه دستور گشتاری است و تحلیل نحوی از نظام حالت و مطابقه در زبان‌های مورد نظر ارائه داده است. روگوا^۶ (۱۹۹۹) حروف اضافه غیرمکانی در شهمیرزادی را در سه دسته طبقه‌بندی می‌کند:

۱- ba

الف) همراهی:

1. ?ede-ba bæ-m-enæ

'(آنها) با یکدیگر آمدند.'

ب) ابزار:

2. (?ü) dæs-ba xör-enæ

'(او) با دست می‌خورد.'

-
1. B. Heine
 2. H. Narrog
 3. A. Malčukov
 4. A. Marantz
 5. Phase theory
 6. M. Diesing
 7. N.B. Rogova

۲- be- بیانگر عدم وجود چیزی:

3.be köla

‘بدون کلاه’

۳- evvæ/-ev/ -vvæ- بیانگر برای، به خاطر:

4.mö t-ev bæ-m-emæ

‘من به خاطر تو آمدم’

لکوک^۱ (۱۳۸۳) شهمیرزادی را به عنوان زیرمجموعه‌ای از گونه‌های زبانی مازندرانی در نظر گرفته و به ویژگی‌های این زبان نیز اشاره کرده‌است. به نظر او حالت مفعولی در شهمیرزادی برای بیان موارد زیر به کار برده می‌شود:

۱- مفعول صریح با سه پسوند -a، -re ، -ræ:

5.ʔun tüti dækun-ræ mæ-pass-æ

‘آن طوطی دکان را می‌پایید.’

۲- مقصد (حالت برایی):

6.m-evvæ/-ev čarqæd bæ-xær-iyyæ

‘برای من روسری خرید.’

همچنین وی معتقد است حالت اضافی در این گونه زبانی با پسوند /-e/ در موارد ذیل به کار برده می‌شود:

۱-مضاف‌الیه

7. ʔærbab-e pəsər

‘پسرِ ارباب’

۲- اسمی که به دنبال آن حرف اضافه می‌آید (p. 503, 505):

8.hækim-e piš

‘پیش حکیم’

کلباسی (۱۳۸۸) پس از ارائه متن گویشی و آوانویسی مناطق مختلف ایران، از جمله شهمیرزادی، به نکات کلی دستوری، آوایی و واژگانی هر متن پرداخته‌است. دبیرمقدم (۱۴۰۲) ۱۳ زبان ایرانی، از جمله شهمیرزادی را به لحاظ رده‌شناسی ترتیب واژه‌ها و نظام مطابقه بررسی و اثبات کرده که شهمیرزادی اساساً پس‌اضافه‌ای است. او در ساخت مضاف و مضاف‌الیه و صفت و موصوف در این زبان به وابسته‌نمای /-e/ اشاره و جابجایی این اجزا را یکی از تفاوت‌های شهمیرزادی نسبت به فارسی بیان کرده‌است.

۴- مبانی نظری

در نظام نشانه‌گذاریِ تصریفی، نشانه‌های حالت به صورت وندهایی بر روی گروه‌های اسمی قرار می‌گیرند که بسته به جایگاه وندها بر روی گروه‌های اسمی، به صورت پیشوند، پسوند یا میانوند خواهد بود. حروف اضافه نیز می‌توانند به عنوان نشانه‌های حالت در زبان‌ها به کار روند، چنین نظامی، نظام نشانه‌گذاری تحلیلی^۱ نامیده می‌شود. مثلاً در زبان ژاپنی حالت‌های دستوری از طریق پس‌اضافه‌ها نشان داده می‌شود (Blake, 2004: 9).

در زبان‌های مختلف دنیا حالت‌های دستوری، نظامی از حالت‌ها را ایجاد می‌کند. مثلاً در زبان ترکی یک نظام شش حالتی شامل حالت‌های فاعلی، مفعولی، اضافی، به‌برایی، مکانی و ازی وجود دارد. به نظر بلیک (2004:3) حالت دستوری با روابط دستوری متفاوت است و الزاماً رابطه یک‌به‌یک بین آن‌ها وجود ندارد. روابط دستوری به روابط نحوی مثل فاعل، مفعول مستقیم و غیرمستقیم مربوط می‌شود و ممکن است به بیش از یک نقش معنایی اشاره داشته باشد که براساس برخی معیارهای صوری کاملاً از هم متمایز باشند. نشانه‌گذاری حالت معمولاً بر روی اسم صورت می‌گیرد اما در برخی از زبان‌ها مانند زبان‌های حالت^۲، نشانه‌های حالت علاوه بر اسم بر روی صفت و حرف تعریف نیز قرار می‌گیرند. این نشانه‌گذاری به دلیل مطابقت بین اسم و صفت یا حرف تعریف انجام می‌شود. همچنین نشانه‌گذاری حالت در گروه بزرگ تری به نام گروه اسمی^۳، علاوه بر اسم‌ها بر روی ضمائر نیز مشاهده می‌شود (p. 7).

در زبان‌هایی که در آن‌ها شیوه نشانه‌گذاری تحلیلی حالت به کار می‌رود، از حروف اضافه (پیش‌اضافه یا پس‌اضافه یا هر دو در کنار هم) استفاده می‌شود. نمونه این گونه زبان‌ها، زبان ژاپنی است:

9. Sensei ga Tasaku ni hon o yat-ta
 teacher SUBJ Tasaku IO book DO give-PAST
 'The teacher gave Tasaku a book.'

‘معلم به تاساکو کتابی داد.’

در جمله فوق ga نشانه فاعل، ni نشانه مفعول غیرمستقیم و o نشانه مفعول مستقیم است. بنابراین حرف اضافه به عنوان نشانه‌های حالت تحلیلی به شمار می‌آید. در مقابل در ترکی و لاتین پسوندها، حالت ترکیبی^۴ را نشان می‌دهد. فرق زبان‌هایی مانند ژاپنی با لاتینی و ترکی

1. analytic case markers
 2. case languages
 3. nominal phrase
 4. synthetic

در این است که در زبانی مثل ژاپنی، پسوندهای حالت وجود ندارد و تنها پس‌افزافه‌ها در ژاپنی حالت‌نمایی می‌کند. اما در لاتینی و ترکی پسوندهای حالت و پس‌افزافه‌ها وظیفه حالت‌نمایی را ایفا می‌کند (p. 9). در زبان لاتینی حروف‌افزافه به‌علاوه پسوندهای حالت رابطه اسم و فعل را نشان می‌دهد. به عنوان مثال در جمله 10a از زبان لاتینی، فعل حالت مفعولی را حاکمیت می‌کند و در نمونه 10b حرف‌افزافه in حالت‌نمایی مفعولی را به عهده دارد (Blake, 2004:9):

10.a) Mīlītēs vident urbem

‘سربازان شهر را دیدند.’

b) Mīlītēs vādunt in urbem

‘سربازان به شهر رفتند.’

بلیک (2004:11) معتقد است در زبان‌هایی که هر دو روش پسوندهای تصریفی و حروف‌افزافه را برای نشانه‌گذاری حالت به کار می‌گیرند، حروف‌افزافه از پسوندها قابل تشخیص هستند. البته این نکته نیز مطرح است که در پاره‌ای از زبان‌ها، تمایز دو روش حالت‌نمایی وندی از حروف‌افزافه کار ساده‌ای نیست و درواقع تشخیص پسوندها به عنوان نشانه‌های حالت از صورت‌های مستقل واژه مشکل است. راه حل این مشکل اتکا به دو معیار آوایی و توزیعی^۱ است. در مورد معیار آوایی، اگر نشانه حالت که در همجواری ستاک قرار دارد، صورت‌های متنوعی را نشان دهد و علت تنوع این صورت‌ها ماهیت ستاک همجوار آن باشد، آن نشانه حالت، «وند» است مشروط بر آنکه تنوع صورت‌ها در اثر قواعد آوایی دیگر در آن زبان نباشد. به عنوان مثال در زبان کره‌ای برای حالت فاعلی دو نشانه /-ka/ و /-i/ وجود دارد. اولی با ستاک‌ای که به واکه و دومی با ستاک‌ای که به همخوان ختم می‌شود به کار می‌رود. این شواهد نشان می‌دهد که نشانه حالت فاعلی در زبان کره‌ای یک پسوند است. باید این نکته را در نظر گرفت که شرایطی که باعث تنوع در صورت نشانه حالت فاعلی در زبان کره‌ای شده، قاعده عام و فراگیری نیست. از قاعده‌های فراگیر می‌توان در زبان آلمانی به واک‌رفتگی همخوان‌های انسدادی پایانی در هجا اشاره کرد.

معیار دوم برای تشخیص حرف‌افزافه از وند، فرایند همپایگی است که نمونه‌ای از معیارهای توزیعی محسوب می‌شود. از نظر این معیار تفاوت وند با حرف‌افزافه در این است که

1. distributional

وندها می‌توانند به هر یک از اسم‌های همپایه‌شده متصل شوند اما حروف اضافه این ویژگی را ندارند و تنها می‌توانند پیش یا پس از توالی اسم‌های همپایه‌شده واقع شوند.

همان‌طور که در بخش پیشینه پژوهش از قول پریموس (2012) اشاره شد، نشانه‌گذاری نه تنها بر روی وابسته بلکه بر روی هسته نیز ممکن است صورت گیرد (Blake, 2004 نقل از Nichols, 1986). به عنوان مثال وقتی در یک زبان نشانه فاعلی، برای مطابقه بر روی فعل قرار می‌گیرد مثالی از نشانه‌گذاری بر روی هسته است. گاهی نیز نشانه‌گذاری بر روی وابسته و هسته به‌طور هم‌زمان انجام می‌شود. ساخت مالکیت در زبان ترکی نمونه‌ای از این‌گونه نشانه‌گذاری است (p. 14). در برخی زبان‌ها مانند زبان انگلیسی، تایلندی، ویتنامی و اندونزیایی ترتیب سازه‌ها به عنوان روش نشانه‌گذاری حالت و تشخیص فاعل از مفعول به کار می‌رود. در این زبان‌ها ترتیب سازه‌ها در حالت بی‌نشان به صورت فاعل-فعل-مفعول است. در زبان انگلیسی ترتیب سازه‌ها برای تمایز مفعول کنش‌پذیر از مفعول پذیرنده و بهره‌ور در جمله‌هایی که دارای دو مفعول هستند استفاده می‌شود. در این گونه جمله‌ها همیشه مفعول کنش‌پذیر پیش از مفعول‌های دیگر قرار می‌گیرد. بین نشانه‌گذاری حالت بر روی گروه اسمی برای تشخیص فاعل از مفعول و ترتیب سازه‌های انعطاف‌پذیر^۱ در زبان‌ها رابطه‌ای وجود دارد. با توجه به یافته‌های گرینبرگ^۲ (1963) تمایل زبان‌هایی که تمایز فاعل و مفعول را بر روی گروه اسمی نشانه‌گذاری می‌کنند، این است که ترتیب سازه‌ای به صورت فاعل-مفعول-فعل (SOV) داشته باشند. برعکس این مورد نیز وجود دارد یعنی تمایل زبان‌هایی که فاقد این گونه نشانه‌گذاری هستند بر این است که ترتیب سازه‌ای به صورت فاعل-فعل-مفعول (SVO) داشته باشند. زبان‌هایی که ترتیب سازه‌ای SVO دارند و در آن‌ها حالت وجود ندارد، در اروپای غربی متمرکزند از جمله انگلیسی (p. 14-15).

بلیک (2004:31) علاوه بر تقسیم‌بندی حالت به حالت‌های تحلیلی و ترکیبی که در پاراگراف‌های پیشین در همین بخش به آن‌ها پرداخته شد، به دو گروه حالت‌های دستوری^۳ و حالت‌های معنایی^۴ نیز اشاره می‌کند. حالت‌های دستوری یا به اصطلاح دیگر حالت‌های نحوی^۵ صرفاً روابط دستوری را بیان می‌کنند. حالت‌های فاعلی، مفعولی و اغلب حالت اضافی

1. flexible word order

2. J.H. Greenberg

3. grammatical cases

4. semantic cases

5. syntactic cases

در این گروه قرار می‌گیرند. او همچنین حالت‌های به/برایی و حالت کنایی را نیز به این دسته اضافه می‌کند. به این علت که می‌گوید اولی مفعول غیرمستقیم و دومی فاعل فعل گذرا (A) را رمزگذاری می‌کند. از سوی دیگر حالت‌های معنایی روابط معنایی را بیان می‌کنند مانند حالت‌های مکانی، منبع، همراهی، ابزاری، ازی. وی در جدولی حالت‌های دستوری و معنایی را ارائه می‌دهد (p.33). البته این دسته‌بندی همیشه شفاف نیست و گاهی در زبان‌ها عدم شفافیت مشاهده می‌شود، به عنوان مثال در زبان لاتینی حالت مفعولی نه‌تنها مفعول مستقیم، بلکه مقصد را نیز بیان می‌کند که نقش معنایی محسوب می‌شود (p. 32).

در عنوان بعدی داده‌های زبانی شه‌میرزادی براساس مطالب ارائه‌شده تاکنون، در دو بخش حالت‌های دستوری و معنایی بررسی و تحلیل می‌شود و به ویژگی‌های هریک در این زبان با ذکر چند نمونه اشاره خواهد شد.

۵- حروف اضافه شه‌میرزادی و نقش آن‌ها در حالت‌دهی

در این بخش برای تحلیل داده‌های نحوی زبان شه‌میرزادی، با توضیحی درباره استان سمنان و ارائه روش تحلیل و پرسشنامه در زیرعنوان مجزا به نام «حالت‌های دستوری»، «حالت‌های معنایی» پرداخته می‌شود.

در استان سمنان، جزیره گویش‌ها، تعداد زیادی زبان، گویش و لهجه وجود دارد. از دهه‌های گذشته به گونه‌های زبانی این منطقه توجه شده‌است. به عنوان مثال در سال ۱۳۴۲، منوچهر ستوده کتابی با عنوان فرهنگ سمنانی، سرخه‌ای، لاسجردی، شه‌میرزادی و سنگسری نوشته و در آن به این گونه‌ها پرداخته‌است.

براساس طرح اطلس زبانی استان سمنان که در پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری در حال تدوین است، در این استان حدود ۲۸ زبان و گویش وجود دارد. از دلایل این گوناگونی زبانی، هم‌مرز بودن با استان‌های خراسان شمالی، رضوی و جنوبی، گلستان، مازندران، تهران، قم و اصفهان است (صنعتی و زمانی، ۱۳۹۸). شه‌میرزاد، بخشی از شهرستان مهدی‌شهر در استان سمنان است. زبان این منطقه از زبان‌های ایرانی شمال غربی به شمار می‌آید (دبیرمقدم، ۱۴۰۲: ۹۳۹). البته لُکوک (۱۳۸۳: ۴۹۰) زبان شه‌میرزادی را در زبان‌های حاشیه دریای خزر طبقه‌بندی کرده‌است. روگوا (1999) که شه‌میرزادی را با املاهایی مانند شم‌رزادی یا شام‌رزادی

می‌نویسد، معتقد است گویش‌های سرخه‌ای و لاسگردی بیش از همه زبان‌های منطقه، به زبان سمنانی نزدیک است و سنگسری و شه میرزادی با آن بسیار متفاوت است (p. 148). در دو زیربخش زیر به تفکیک، داده‌های زبانی همراه با آوانویسی و اطلاعات دیگر از حالت‌های مکانی، به/برایی، ازی، مفعولی، همراهی، ابزاری، اضافی و غیره ارائه شده‌است.

۵-۱- حالت‌های دستوری

در بخش مبانی نظری ذکر شد که حالت‌های دستوری را می‌توان در انواع کلی فاعلی، مفعولی، به/برایی و اضافی و حالت‌های معنایی را در همراهی، ابزاری، ازی و مکانی بررسی کرد. برای بررسی حالت‌ها در شه میرزادی مانند زبان‌های دیگر ایرانی و فارسی با نشانگرهای حالت سروکار داریم که شامل حروف اضافه یا واژه‌بست هستند که نقش حالت‌دهی به گروه‌های اسمی دارند. واژه‌بست‌ها تکیه‌هایی هستند که ضمن ایفای نقش دستوری، در ساختن واژه یا صورت کلمه دخالتی ندارند بلکه در حوزه نحو، یعنی ساختمان گروه‌های نحوی و جمله شرکت می‌کنند. از طرفی همچون تکیه‌های آزاد واژگانی و دستوری یا واژه‌ها تابع قواعد نحوی هستند و به سبب وابسته بودنشان شبیه وندها عمل می‌کنند، یعنی به خودی خود در ساخت جملات به کار نمی‌روند و به اجبار به پایه‌ای متصل می‌شوند و از این نظر شبیه وندها عمل می‌کنند. مثلاً -ی نکره و ضمائر پیوسته در ساختمان گروه اسمی را که نقش دستوری برعهده دارند نمی‌توان وند در نظر گرفت، زیرا وندها جزئی از ساختمان واژه محسوب می‌شوند و نمی‌توان آن‌ها را به قرینه حذف کرد. واژه‌بست دستوری وابسته فاقد تکیه است که در ساخت‌های بزرگ‌تر از واژه شرکت می‌کند و از نظر آوایی با پایه خود یک واژه واجی می‌سازد. واژه واجی درواقع یک گروه یا ساخت نحوی است که از نظر آوایی همانند یک واژه تلفظ می‌شود اما از نظر صرفی، نحوی و معنایی یک واژه به شمار نمی‌آید (شقایق، ۱۳۸۶: ۶۷ و ۷۳-۷۴).

حروف اضافه در شه میرزادی تفاوت‌هایی نسبت به فارسی دارد، مثلاً بیشتر آن‌ها پس اضافه هستند که به صورت مستقل یا واژه‌بست تظاهر دارند و در صورت واژه‌بست بودن به انتهای واژه پایه متصل می‌شوند، همچنین همان‌گونه که از مثال‌ها برمی‌آید و دبیرمقدم (۱۴۰۲: ۹۴۴) اشاره کرده مطابق مؤلفه ۵ ترتیب واژه‌ها که درباره توالی فعل و گروه حرف اضافه‌ای است در شه میرزادی، گروه حرف اضافه‌ای پیش از فعل ظاهر می‌شود.

الف) حالت فاعلی

حالت فاعلی در تقابل با تمام حالت‌های دیگر، که از آن‌ها به عنوان حالت‌های غیرفاعلی نام برده می‌شود، قرار دارد (Bussmann, 2006؛ راسخ‌مهند، ۱۳۹۳). حالت‌های مفعولی، اضافی، به/برایی و ازی حالت‌های غیرفاعلی‌اند. زیر فاعل در جمله‌ها خط دارد:

11. ʔædi hoseyn mæ ræ ʔü ba bæ-di-y-æ
 ۳ ش م-گذشته-دیدن با-او را-من حسین دیروز
 'دیروز حسین مرا با او دید.'
12. ʔöšön šöm bö-xör-d-enæ bæ-š-enæ
 ۳ ش ج-گذشته-رفتن ۳ ش ج-گذشته-خوردن شام آنها
 'آن‌ها شام خوردند و رفتند.'

در جمله ۱۱ فاعل به صورت اسم و در نمونه ۱۲ به صورت ضمیری است. ضمایر فاعلی با توجه به شخص و شمار صرف می‌شوند و هر یک از ضمایر صورت خاص خود را دارند. در شه‌میرزادی حالت فاعلی بدون نشانه است.

ب) حالت مفعولی

حالت‌های مفعولی، اضافی، به/برایی و ازی حالت‌های غیرفاعلی هستند.

13. ʔæli xöš nahar -æ/ræ bö-xör-d-æ ö dær kar ha-kün-æ
 ۳ ش م-استمراری-کارکردن ۳ ش م-داشتن حرف ربط ۳ ش م-حال کامل-خوردن را-ناهار خودش علی
 'علی ناهارش را خورده‌است و دارد کار می‌کند.'
14. ʔæma digə ʔöšön -æ/ræ næ-vi-mmi
 ۳ ش م-استمراری-دیدن - نفی را-آنها دیگر ما
 'ما دیگر آن‌ها را نمی‌بینیم.'
15. ʔü ræ ʃa væ-y-i
 'او را بلند کن.'
16. mæjmae ræ ʃazən-e bün vel-əm
 ۱ ش م -التزامی-گذاشتن کنار (پای) وابسته-نما-هاون را-سینی
 'سینی را کنار هاون سنگی بگذارم؟'
17. sarəq / tælika ræ xöš zaʔə vær veš-t-æ
 ۱ ش م -گذشته-گذاشتن پیش نوه خودش را-بقچه
 'بقچه را پیش نوه‌اش گذاشت.'

در مثال‌های فوق گروه‌های اسمی اعم از اسم واژگانی یا ضمیر که حالت مفعولی دارند، به صورت زیرخطدار نشان داده شده‌اند. در شماره‌های ۱۳، ۱۶ و ۱۷ گروه‌های اسمی که دارای حالت مفعولی هستند، به صورت اسم و در مثال‌های ۱۴ و ۱۵ به صورت ضمیر هستند. در شهیزادی نشانه حالت مفعولی، پس‌اضافه /ræ/ است که پس از مفعول به کار می‌رود. در صورتی که مفعول مختوم به همخوان باشد از تکواژگونه /-æ/ (نمونه‌های ۱۳ و ۱۴)، /-ə/ نمونه ۲۲ که غیررسمی و محاوره‌ای‌تر از /-ræ/ است استفاده می‌شود. این نقش‌نمای مفعولی مانند نقش‌نمای مفعولی فارسی جزو فهرست واژه‌بست‌ها طبقه‌بندی می‌شود.

ج) حالت به/برایی

حالت غیرفاعلی به/برایی، حالت اسم جاننداری است که از وضعیت یا عملی که فعل آن را مشخص می‌کند متأثر است. این حالت معمولاً برای نشان دادن مفعول غیرصریح به کار می‌رود (دبیرمقدم ۱۳۸۹؛ راسخ‌مهند، ۱۳۹۳؛ Stranzky, 2005؛ Bussmann, 2006؛ Crystal, 2008). همچنین حرکت به سویی مشخص را با حرف اضافه «به» برای نشان دادن حالت به‌ای به کار می‌برند. «برای» جهت اشاره به حالت بهره‌ور و نشان دادن قصد و منظور استفاده می‌شود (ماهوتیان، ۱۳۷۸: ۲۴۸ و ۲۴۹).

18. ʔæge ʔöšön xöš per ba bæ-m-enæ ʔæma ræ xævæ r ha-d-en

۲ ش م - امر-خبر دادن به-ما ۳ ش ج-گذشته-آمدن با- پدر خودش (ملکی) آنها اگر
اگر آن‌ها با پدرشان آمدند به ما خبر بدهید.

19. tö ʔæmrüz šæhr šu-ni ya færda

فردا یا ۲ ش م - استمرار-رفتن شهر امروز تو
تو امروز به شهر می‌روی یا فردا؟

20. ʔöšön yök hæfte digæ ʔa-nnæ ʔæme deh

ده ملکی-ما ۳ ش ج - استمرار-آمدن دیگر هفته یک آنها
آن‌ها یک هفته دیگر به ده ما می‌آیند.

21. tæ-r bö-göt-emi

۱ ش ج-گذشته-گفتن به-تو
به تو گفتیم.

22. xöš-ten-e güs-fänn-ə ʔæli-r bæ-rü-t-æ

۳ ش م-گذشته-فروختن به-علی را-گوسفند خودش
گوسفندش را به علی فروخت.

23. ʔæme-vvæ ʔü də-kün

۲ ش م-التزامی-ریختن آب برای-ما

‘برای ما آب بریز.’

24. ʔasenək ræ fəteme-v tærif ha-kün

۲ ش م-امر-تعریف کردن برای-فاطمه را-داستان

‘داستان را برای فاطمه تعریف کن.’

25. mə dəl ʔöšön-ev tæng bæ-ve-æ

۳ ش م-حال کامل-شدن تنگ برای-آنها دل من (ملکی)

‘دلم برای آنها تنگ شده‌است.’

26. ʔöšön-ev mö-gö-t-emæ

۱ ش م-گذشته استمراری-گفتن برای-آنها

‘برای آنها می‌گفتم.’

در مثال‌های فوق گروه‌های اسمی دارای حالت به/برایی به صورت زیرخط‌دار نشان داده شده‌اند. در ۱۸ و ۲۳ ضمیر اول شخص جمع حالت به/برایی دارد. در نمونه‌های ۱۹ و ۲۰ گروه‌های اسمی «شهر» و «ده» و در ۲۲ و ۲۴ نیز به‌ترتیب گروه‌های اسمی «علی» و «فاطمه» دارای حالت به/برایی هستند.

برخلاف فارسی امروز که دو حرف‌اضافه «به» و «برای» برای نشان دادن یک حالت دستوری در نظر گرفته می‌شوند و به حالت «به/برایی» مشهور است، در حروف‌اضافه شه‌میرزادی شرایط متفاوتی حاکم است که با منظری تاریخی و در زمانی^(۲) قابل تبیین است: حرف‌اضافه «به» در جمله دارای افعال غیرگذرای «رفتن و آمدن» حذف می‌شود (مانند ۱۹ و ۲۰) و در افعال دیگر، معادل حرف‌اضافه «را» و تکواژگونه‌های آن به جای «به» کاربرد دارند: /-ræ/ در نمونه ۱۸، /-r/ در نمونه ۲۱ و ۲۲.

حذف حروف‌اضافه در منابع دیگر برای زبان‌هایی چون فارسی نیز ذکر شده، بنابراین رایج است. به عنوان مثال هیوسن و بوبنیک (2006: 142) اذعان می‌دارند که در گونه محاوره‌ای، حضور برخی از حروف‌اضافه مکانی و جهتی^۱ اجباری نیست. به نمونه‌های جدول زیر توجه کنید:

1. allocative

جدول ۱- اختیاری بودن برخی حروف اضافه در فارسی

گونه رسمی	گونه محاوره‌ای
او در منزل است.	اون منزله.
او به خانه رفت.	اون رفت خونه.
دلم می‌خواست به تهران بروم.	دلم می‌خواست برم تهرون.

در کتاب‌های دستور زبان فارسی نیز به اختیاری بودن حروف اضافه و حذف آن‌ها در برخی موارد به‌ویژه در محاوره اشاره شده است (شریعت، ۱۳۷۵: ۳۱۵؛ خانلری‌ناتل، ۱۳۵۷: ۳۳۰؛ ماهوتیان، ۱۳۷۸: ۱۶۲).

«برای» نیز با تکواژگونه‌های /ev-، -vvæ، -v/ در مثال‌های ۲۳ تا ۲۶ بیان می‌شود. نکته مهم اینکه پیش‌اضافه برای در فارسی، به صورت واژه‌بست در شه‌میرزادی به کار می‌رود، به عبارت دیگر با تبدیل واژه به واژه‌بست روبه‌رو هستیم. پیش‌تر اشاره شد که واژه‌بست‌ها تکواژهایی هستند که در ساختن واژه یا صورت کلمه دخالتی ندارند و در حوزه نحو شرکت می‌کنند. همچنین فاقد تکیه هستند و از نظر آوایی با پایه خود یک واژه واجی ساخته‌اند که این واژه واجی یک گروه یا ساخت نحوی است.

د) حالت اضافی

حالت اضافی جزو حالت‌های غیرفاعلی و از صورت‌هایی است که اسم یا ضمیر در زبان‌هایی که روابط دستوری را از طریق تصریف نشان می‌دهند، به خود می‌گیرند. نقش اصلی اضافی اختصاص ویژگی مالکیت به اسم است و به همین دلیل است که در زبان‌شناسی اغلب از آن به عنوان نشانه مالکیت نام برده می‌شود (راسخ‌مهند، ۱۳۹۳؛ Bussmann, 2006؛ Crystal, 2008).

27. ʔəšön ʔædi hæsaen-e pæsaer ræ næ-d-inæ

۳ ش ج-گذشته- نفی- دیدن را- پسر وابسته‌نما- حسن دیروز آنها

‘آنها دیروز پسر حسن را ندیدند.’

28. ʔæge me kar tæmum bæ-v-eʔæ xoš bæraer-e piš šu-mmae

۱ ش م- حال- رفتن پیش هسته‌نما- برادر خودش (ملکی) ۳ ش م- گذشته- شدن تمام کار من (ملکی) اگر

‘اگر کارم تمام شد پیش برادرم می‌روم.’

29. mö æ-v-ema bæ-tet-aen-e ʔe ʔæsb-æ mi-š-imæ

۱ ش م- حال استمراری- تماشا کردن را- اسب ش (ملکی) وابسته‌نما- دویدن ۱ ش م- گذشته- داشتن من

‘من داشتم دویدن اسبش را نگاه می‌کردم.’

در فارسی نشانه اضافه /+e/ یا پی‌بست کسره اضافه، میان دو یا چند واژه پیوند برقرار می‌کند، مانند «مسابقات پرش ارتفاع» (طباطبایی، ۱۳۹۵: ۵۴۴)، در شه‌میرزادی نیز این پی‌بست وجود دارد و تنها تفاوت در ترتیب قرار گرفتن موصوف و صفت یا مضاف و مضاف‌الیه است. دبیرمقدم (۱۴۰۲) به وابسته‌نمای /-e/ در ساخت مضاف و مضاف‌الیه و صفت و موصوف اشاره نموده و همچنین جابه‌جایی این اجزا را یکی از تفاوت‌های شه‌میرزادی نسبت به فارسی بیان کرده‌است:

30. ʔæli-y-e pæsər
پسر وابسته‌نما-علی

‘پسر علی’

31. xar-e dæɬər
دختر وابسته‌نما-خوب

‘دختر خوب’

البته تحت‌تأثیر فارسی معیار، به‌ویژه در جوانان شه‌میرزادی اخیراً گاهی این ترتیب تغییر می‌کند و شبیه فارسی به‌کار می‌رود (دبیرمقدم، ۱۴۰۲: ۹۴۳ و ۹۴۷-۹۴۸). به بیان دیگر همان گونه که از نمونه‌های ۳۰ و ۳۱ مشخص است در شه‌میرزادی علاوه‌بر جابه‌جایی ترتیب سازه‌ها، وابسته‌نماها در ترکیب وصفی به صفت و در ترکیب اضافی به مضاف‌الیه می‌پیوندند.

۵-۲- حالت‌های معنایی

در این بخش حالت‌های معنایی که دربرگیرنده انواع همراهی، ابزاری، ازی، مکانی و اضافی هستند با برخی نمونه‌های شه‌میرزادی ارائه می‌شوند.

الف) حالت همراهی

«با» در نقش همراهی و در حالت ابزاری به‌کار می‌رود (ماهوتیان، ۱۳۷۸: ۲۴۸).

32. mö tæhna ni-y-a-mmæ mohæmmæd ba ʔa-mmæ
۱ ش م- حال استمراری- آمدن با -محمد ۱ ش م- گذشته استمراری- گفتن-نفی تنها من
‘من تنها نمی‌آیم با محمد می‌آیم.’

33. mö xöš šöm ræ xöš bærar ba bö-xör-d-emæ
۱ ش م- گذشته - خوردن با-برادر خودش (ملکی) را-شام خود (ملکی) من
‘من شامم را با برادرم خوردم.’

34. ʔædi hoseyn mæ-r ʔü ba bæ-di-ʔ-æ
۳ ش م- گذشته - دیدن با -او را-من حسین دیروز
‘دیروز حسین مرا با او دید.’

35. hær rüz xöš-ten-e per ba ʔa-n-æ mædresə
مدرسه ۳ ش م-حال استمراری-آمدن با-پدر وابسته‌نما-خوشتن (ملکی) هر روز
'هر روز با پدرش به مدرسه می‌آید.'
36. mö xöš mar ba bæ-š-ema sinema
سینما ۱ ش م-گذشته - رفتن با-مادر خود (ملکی) من
'من با مادرم به سینما رفتم.'
37. mö xöš xaxær ba bazi ha-kü-mmæ
۱ ش م-حال استمراری-بازی کردن با-خواهر خود (ملکی) من
'من با خواهرم بازی می‌کنم.'
38. ʔü xöš ræfeq ba hærf bæ-z-eʔæ
۳ ش م-گذشته-حرف زدن با-دوست خودش (ملکی) او
'او با دوستش صحبت کرد.'

گروه‌های اسمی دارای حالت همراهی در مثال‌های بالا به صورت زیرخطدار نشان داده شده‌اند. نشانه حالت همراهی در شه‌میرزادی پس‌اضافه «با» است که پس از گروه اسمی قرار می‌گیرد. در مثال‌های فوق غیر از مثال ۳۴ که ضمیر سوم شخص مفرد «او» حالت همراهی دارد، در بقیه موارد گروه‌های اسمی واژگانی به ترتیب «محمد»، «برادرم»، «پدرش»، «مادرم»، «خواهرم» و «دوستش» دارای حالت معنایی همراهی هستند.

(ب) حالت ابزاری

حالت ابزاری حالتی است که وسیله و ابزار انجام عملی یا وضعیتی را که فعل بیان می‌کند به عهده دارد (دبیرمقدم، ۱۳۸۹؛ راسخ‌مهند، ۱۳۹۳؛ Bussmann, 2006; Crystal, 2008).

39. ʔæma mašin ba deh bæ-m-emi væli hoseyn næ-m-eæ
۳ ش م-گذشته-نفی-آمدن حسین ولی ۱ ش ج-گذشته - آمدن ده با-ماشین ما
'ما با ماشین به ده آمدیم اما حسین نیامد.'
40. ʔü kæli væri (ba) dær-æ va ha-kær-d-æ
۳ ش م-گذشته-باز کردن را-در با-کلید او
'او در را با کلید باز کرد.'
41. mo dær ræ čækkoš ba va kær-d-ema
۳۸-۱ ش م-گذشته-باز کردن با-چکش را-در من
'من در را با چکش باز کردم.'

42. üʔ quti ræ pičqušti ba/ væri va kær-d-æ

۳ ش م-گذشته- باز کردن با-پیچ گوشتی را-قوطی او
'او (مذکر) قوطی را با پیچ گوشتی باز کرد.'

43. tō qašoq væri/ ba qæza xor-eni

۲ ش م- حال استمراری- غذا خوردن با-قاشق تو
'تو با قاشق غذا می‌خوری.'

44. ʔæma mašin ba mōsaferæt bæ-š-emi

۲ ش ج-گذشته- رفتن مسافرت با-ماشین ما
'ما با ماشین به مسافرت رفتیم.'

45. ʔü dæš væri/ ba qæza xor-enæ

۳ ش م- حال استمراری- غذا خوردن با-دست او
'او با دست غذا می‌خورد.'

در مثال‌های بالا گروه‌های اسمی که دارای حالت ابزاری هستند، به صورت زیرخط‌دار مشخص شده‌اند. در شه‌میرزادی، نشانهٔ حالت همراهی، واژه‌های *ba* و *væri* است که به صورت پس‌اضافه بعد از گروه اسمی قرار می‌گیرد.

ج) حالت ازی

مفعول ازی، گروه اسمی یا ضمیری است که معمولاً روابط قیدی مانند حالت، فاصله و زمان را می‌رساند (Bussmann, 2006; Crystal, 2008; راسخ‌مهند، ۱۳۹۳). اصلی‌ترین نقش حرف‌اضافه «از»، نشان دادن مکان یا مبدأ است (ماهوتیان، ۱۳۷۸: ۲۴۸).

46. mö hæm ʔælan ʔæz xunə börim bæ-š-e bb-emæ ke tō bæ-ress-i
۲ ش م-گذشته-رسیدن تو که ۱ ش م-گذشته-کامل-بیرون رفتن خانه از تازه من
'من تازه از خانه بیرون رفته بودم که تو رسیدی.'

47. šæma hiš ki/hiš kudum ʔæli jæn xævær næ-da-nni?

۲ ش ج-حال- نفی- خبر داشتن از-علی هیچکدام/هیشکی شما
'شما هیچ‌کدام از علی خبر ندارید؟'

48. šæmmə b-eæ ke mö šæhr ba bæ-m-emæ

۱ ش م-گذشته- آمدن از شهر من که ۳ ش م-گذشته-بودن شنبه
'روز شنبه بود که من از شهر آمدم.'

49. ʔöšön kətab-rə mæryəm-jæn ha-ge-t-enæ

۲ ش ج- گذشته- گرفتن از مریم را- کتاب آنها
'آنها کتاب را از مریم گرفتند.'

50. ʔæma ʃən næ-pörs-i-y-æ

۱ ش م-گذشته-پرسیدن-نفی از ما

‘از ما نپرسید.’

51. ʃəytun-e pæsər-ək dækun -ba væ-ger-d-i-y-æ

۳ ش م-گذشته-برگشتن از مغازه پسرک وابسته‌نما-شیطون

‘پسر بازیگوش از مغازه برگشت.’

52. ʔæz ʔaʃpæzxunə/ mödbæq qašöq ræ b-i-y-ü

۲ ش م امر-آوردن را-قاشق مطبخ/آشپزخانه از

‘از آشپزخانه قاشق را بیار.’

گروه‌های اسمی که دارای حالت ازی هستند، در مثال‌های بالا نشان داده شده‌اند. نشانه‌های حالت ازی در زبان شه‌میرزادی /-jən, ʃæn/ و ... هستند که قبل از اسامی خاص و ضمائر به کار می‌روند (نمونه‌های ۴۷، ۴۹ و ۵۰). در صورتی که با مبدأ مکانی سروکار داشته باشیم از پسوند /-ba/ استفاده می‌شود (نمونه‌های ۴۳ و ۴۶). کاربرد /-ba/ به جای /-ʔæz/ در منابع دیگر نیز با مثال زیر برگرفته از دبیرمقدم (۱۴۰۲: ۹۷۲) تأیید شده است:

53. mærd-əmun æme kičə-ba ræd būnn-æ

۳ ش ج-حال استمراری-رد شدن از کوچه ما (ملکی) مردها

‘مردها از کوچه ما رد می‌شوند.’

در مواردی به نظر می‌رسد که گویشور به جای اینکه از نشانه‌های شه‌میرزادی استفاده کند، حرف اضافه فارسی /-ʔæz/ را به کار برده است که احتمالاً تحت تأثیر فارسی است، به طوری که گویشوران نیز معتقدند به کارگیری /-ʔæz/ جدید و غیراصیل است. در نمونه‌های بالا موارد ۴۶ و ۵۲ مشمول این نکته هستند.

دبیرمقدم (۱۴۰۲: ۹۴۱) نیز بر این نکته صحنه می‌گذارد و بیان می‌کند که گاه پیش‌اضافه‌های فارسی به جای پس‌اضافه‌های شه‌میرزادی به کار می‌روند، مانند /-ʔæz/ که جایگزین /-jən/ شده است.

(د) حالت مکانی

در چارچوب دستور حالت، حالت مکانی معنایی است که مکان وضعیت یا عملی را که فعل بدان دلالت دارد، تعیین می‌کند (دبیرمقدم، ۱۳۸۹؛ راسخ‌مهند، ۱۳۹۳: ۲۰۰۶؛ Bussmann, 2006). اصلی‌ترین نقش این حرف اضافه نشان دادن درون مکان و حالت اندری است (ماهوتیان، ۱۳۷۸: ۲۴۹).

در بعضی از زبان‌ها با حالت صرفی سروکار داریم که از آن برای نشان دادن مکان استفاده می‌شود و گاهی با حروف اضافه یا واژه‌های مکان‌نما.

54. ʔæma ʔu ræ xöš xunə dælə bæ-d-imi

۱ ش ج-گذشته-دیدن در خانه خودش (ملکی) را-او ما

‘ما او را در خانه خودش دیدیم.’

55. mö hæ ruz ʔöšön ræ vi-mmæ ke baq-e dælə kar ha-ku-nnæ

۳ ش ج-حال استمراری-کار کردن در وابسته‌نما-باغ که ۱ ش م-حال استمراری-دیدن را-آنها هر روز من

‘من آن‌ها را هر روز در باغ می‌بینم که دارند کار می‌کنند.’

56. mö ʔædi xöš per-e xunə dæv-emæ ʔæmrüz hæm dær-emæ

۱ ش م-گذشته-بودن Ø خانه پدر-وابسته‌نما خودش (ملکی) دیروز من

‘من دیروز در خانه پدرم بودم، امروز هم هستم.’

57. gæzinæ dælə xöt be-ʔ-æ

۳ ش م-گذشته کامل- خوابیدن توی انباری

توی (داخل) انباری خوابیده بود.

58. kičə-e dælə du mæ-d-ami

۱ ش ج-گذشته استمراری-دویدن توی وابسته‌نما- باران

‘توی کوچه می‌دویدیم.’

59. fæ rda tænnir-e dælə nun pæj-enni?

۲ ش ج-حال-پختن نان توی وابسته‌نما-تنور فردا

‘فردا توی تنور نان درست خواهید کرد؟’

60. ʔætaq-e dænim næ-š-a. næšt-æ

۳ ش م-بودن کثیف ۲ ش م-نفی-رفتن داخل وابسته‌نما- اتاق

‘توی اتاق نرو. کثیف است.’

61. ʔöšön zæmin-e sær bö-xöt-enæ

۳ ش ج-گذشته- خوابیدن روی وابسته‌نما- زمین آنها

‘آنها روی زمین خوابیدند.’

62. læve dim ræ bæ-šur

۲ ش م-امر- شستن را-روی قابلمه

‘روی (بیرون) قابلمه را بشور.’

63. dæ-ket-enæ ʔe sær

۳ ش ج-گذشته- افتادن Ø سر او (ملکی)

‘افتادند (روی) سرش.’

64. ʔašqal hæləb ræ miz-e ʃer veš-t-emæ

۱ ش م-گذشته- گذاشتن زیر وابسته‌نما- میز را- سطل آشغال

‘سطل آشغال را زیر میز گذاشتم.’

65. værg ǰa dar-e bun xöt be-ʔ-æ

۳ ش م-گذشته کامل- خوابیدن زیر وابسته‌نما- درخت بید گرگ

‘گرگ زیر (پای) درخت بید خوابیده بود.’

66. ʔæme piš/vær bæ-niš-t-æ

۳ ش م-گذشته - نشستن پیش ما (ملکی)

‘پیش ما (کنار ما) نشست.’

67. boxčə ræ xoš zaə vær veš-t-æ

۳ ش م-گذشته- گذاشتن کنار نوه خودش (ملکی) را- بقیچه

‘بقیچه را پیش نوه‌اش گذاشت.’

68. ʔætaq-e börim bameši ništ be-ʔ-æ

۳ ش م - گذشته کامل- نشستن گربه بیرون وابسته‌نما- اتاق

‘بیرون اتاق گربه نشسته بود.’

در حالت مکانی، واژه‌های مکان‌نما یا حروف‌اضافه فارسی متفاوتی مانند «توی، داخل، در، پیش، نزد، بیرون، روی، زیر» وجود دارد که به جهات مکانی متفاوتی اشاره دارند. در شهمیرزادی نیز این حروف‌اضافه به صورت پس‌اضافه به کار می‌روند. در مثال‌های بالا گروه‌های اسمی دارای حالت مکانی، به صورت زیرخط‌دار نشان داده شده‌اند. همه نشانه‌های حالت مکانی در زبان شهمیرزادی به صورت پس‌اضافه کاربرد داشته و گاهی با حذف سروکار داریم مانند نمونه‌های ۵۶ و ۶۳.

۶- نتیجه‌گیری

همان‌گونه که در بخش نظری اشاره شد، بلیک (2004) حالت را در سه نوع تحلیلی، تصریفی و ترکیبی بررسی کرده‌است. همچنین وی در طبقه‌بندی‌هایش به دو گروه حالت‌های دستوری و حالت‌های معنایی نیز اشاره کرده و برای هر یک انواعی را در نظر گرفته‌است. در پژوهش حاضر نیز براساس مدل نظری بلیک (2004) از زبان شهمیرزادی در حالت دستوری یا نحوی انواع حالت‌های فاعلی، مفعولی، به/برایی و اضافی از یک‌سو، و در حالت معنایی چهار زیرطبقه همراهی، ابزاری، ازی و مکانی استخراج شد. خلاصه‌ای از انواع حالت‌ها و نشانه‌های آن‌ها در این زبان در جدول زیر نشان داده شده‌است:

جدول ۲- خلاصه‌ای از حالت‌ها و نشانه‌های آن‌ها در شه‌میرزادی

حالت‌نما	حالت	
∅-	دستوری	فاعلی
ر / - ræ/ -æ-		مفعولی
به r / - ræ/ -æ-		به/ برایی
برای -ev / -v/ -vvæ		اضافی
∅- (کسره اضافه)	معنایی	همراهی
با -ba		ابزاری
با -væri		
با -ba		
از -jæn/-jæn		ازی
از -ba		
از ʔæz		
از ∅		
dænim /-dælə		مکانی
توی، داخل، در		
رو dim/sær /ru		
پای ʃer /bun		
پیش، نزد piš/vær		
بیرون bōrim		

از تحلیل داده‌های پیکره پژوهش چنین برمی‌آید که در شه‌میرزادی برای نشانه‌گذاری حالت تنها از حروف اضافه استفاده می‌شود و وندهای تصریفی به این منظور به کار گرفته نمی‌شود. بنابراین براساس نظرات بلیک (2004) نظام نشانه‌گذاری حالت در این زبان از نوع تحلیلی است.

در زبان شه‌میرزادی حروف اضافه از نوع پس‌اضافه‌اند که به صورت مستقل (dim) و وابسته (-væri) به کار می‌روند و ابزاری برای حالت‌دهی به گروه اسمی محسوب می‌شوند. به عبارت دیگر، در این گونه زبانی حالت‌های مکانی، همراهی، ابزاری و ازی با حروف اضافه وابسته یا مستقل و حالت‌های اضافی، به/برایی و مفعولی با حروف اضافه وابسته (پی‌بست) نشان داده

می‌شوند. البته در حالت ازی در صورتی که از صورت اصیل و قدیمی شه‌میرزادی /-jæn/ استفاده شود نیز با پی‌بست سروکار داریم. منظور از مستقل بودن برخی از حروف اضافه شه‌میرزادی این است که علاوه بر کاربرد حرف اضافه‌ای، به صورت واحد واژگانی معنادار نیز کاربرد دارد. مانند dim که به دو معنای «روی» و «صورت» استفاده می‌شود.

نکته دیگر آنکه به دلیل تماس زبانی و قرض‌گیری از فارسی معیار، همان‌گونه در بخش ۵-۲ ج) اشاره شد حرف اضافه «از» گاهی در شه‌میرزادی نیز کاربرد دارد که برخلاف نوع اصیل و واقعی این گونه زبانی (پس‌اضافه‌ای)، از نوع پیش‌اضافه‌ای است که در نتایج این پژوهش تغییری ایجاد نمی‌کند.

پی‌نوشت

۱. برای گردآوری داده‌های شه‌میرزادی از شم زبانی یکی از نویسندگان و گویشوران دیگر: خانم سعیده بلالی و آقای حمید مؤمنی کمک گرفته شد که از لطف‌شان تشکر می‌کنیم.
۲. از آنجاکه در این مقاله بررسی تاریخی و در زمانی در شه‌میرزادی مد نظر نیست، این نوع بررسی به پژوهشی دیگر موکول می‌گردد.

منابع

- بدخشان ابراهیم و همکاران. حالت‌نمایی در کردی سورانی (سنندجی و بانه‌ای). *زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان*. ۱۳۹۳؛ ۶(۱۱): ۱-۲۸.
- خانلری ناتل پرویز. *دستور زبان فارسی*. تهران: بنیاد فرهنگ ایران. ۱۳۵۷.
- داوری شادی. ساخت ملکی در گویش سمنانی؛ پژوهشی براساس دیدگاه رده‌شناسی جزء‌گرا. در *مجموعه مقالات همایش بین‌المللی گویش‌های مناطق کویری ایران*. به کوشش مصطفی جباری و عصمت اسماعیلی، ۱۳۹۱: ۱۰۱۵-۱۰۳۹.
- داوری شادی، نغزگوی کهن مهرداد. حالت غیرفاعلی در تالشی: موردی از هم‌آیندی حالت، چندمعنایی و دستوری‌شدگی. *زبان فارسی و گویش‌های ایرانی*، ۱۳۹۶؛ ۲(۱): ۶۵-۹۷.
- دبیرمقدم محمد. *زبان‌شناسی نظری، پیدایش و تکوین دستور زایشی*. تهران: سمت. ۱۳۸۹.
- دبیرمقدم محمد. *رده‌شناسی زبان‌های ایرانی*. تهران: سمت. ۱۴۰۲.
- راسخ‌مهند محمد. *فرهنگ توصیفی نحو*. تهران: علمی. ۱۳۹۳.
- زهرایی سیدحسن. حالت و معنای حالت در زبان روسی. *پژوهش ادبیات معاصر جهان*. ۱۳۸۳؛ (۱۸): ۵۱-۶۴.

- سبزه‌علی‌پور جهان‌دوست، ایزدی‌فر راحله. نظام حالت‌نمایی در گویش تاتی خلخال. *جستارهای زبانی*. ۱۳۹۳؛ ۵(۴): ۱۰۳-۱۲۳.
- ستوده منوچهر. فرهنگ سمنانی، سرخه‌ای، لاسگردی، سنگسری، شه‌میرزادی، تهران: دانشگاه تهران. ۱۳۴۲.
- سراج فرشته، سراج اشرف. بررسی مقولهٔ حالت در گویش سمنانی. *مجموعه مقالات هشتمین همایش بین‌المللی انجمن ترویج زبان و ادب فارسی*، زنجان. ۱۳۹۲: ۱-۱۳.
- شریعت محمدجواد. دستور زبان فارسی، تهران: اساطیر. ۱۳۷۵.
- شفایی ایفا. تحلیل نحوی انطباق کنائی گسسته و مفعول‌نمائی افتراقی در وفسی و تاتی شال. *زبان‌شناخت*. ۱۴۰۱؛ ۱۳(۱): ۲۲۷-۲۵۶.
- شقایق ویدا. مبانی صرف، تهران: سمت. ۱۳۸۶.
- شیبانی‌فرد فاطمه. بررسی حالت‌های دستوری در گونهٔ زبانی براهویی رودبار جنوب. *زبان‌ها و گویش‌های ایرانی (نامهٔ فرهنگستان)*. ۱۳۹۹؛ ۱۱(۱): ۱۸۷-۲۰۲.
- صناعتی مرضیه، زمانی سلیمه. گزارش تدوین *اطلس زبانی استان سمنان*، تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری. ۱۳۹۸ (گزارش چاپ نشده).
- طباطبایی علاءالدین. فرهنگ توصیفی دستور زبان فارسی. تهران: فرهنگ معاصر. ۱۳۹۵.
- علیزاده علی، تقوی گلپایان محمد. بررسی صرفی نحوی گویش کرمانجی خراسان با تأکید بر نظام‌های حالت. *مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان*. ۱۳۹۱؛ ۷(۱): ۵۹-۷۶.
- فرهمند اقدم درنا. ساخت موضوعی و نحوهٔ واگذاری حالت دستوری در جمله‌های خبری ترکی. پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد. دانشگاه بیرجند. دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی. ۱۳۹۱.
- کریستن‌سن آرتور. گویش سمنان، ترجمهٔ احسان ابراهیمیان و حمیدرضا حسن‌زاده توکلی، انتشارات دانشگاه سمنان. ۱۳۸۹.
- کلباسی ایران. فرهنگ توصیفی گونه‌های زبانی ایران. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. ۱۳۸۸.
- لکوک، پی‌یر. گویش‌های حاشیه دریای خزر و گویش‌های شمال غرب ایران. در *راهنمای زبان‌های ایرانی: زبان‌های ایرانی نو، ویراستار: رودیگر اشمیت، مترجمان: آرمان بختیاری و دیگران*، جلد دوم، تهران: ققنوس. ۱۳۸۳: ۵۱۵-۴۸۹.
- ماهوتیان، شهرزاد. دستور زبان فارسی از دیدگاه رده‌شناسی. ترجمهٔ مهدی سمائی. تهران: مرکز. ۱۳۷۸.
- محمودی‌بختیاری بهروز (ب)، *نظام حالت در زبان‌های ایرانی (غربی)*، رسالهٔ دکتری. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی. ۱۳۸۳.

مختاری تارا، سمائی سیدمهدی، مدرسی بهرام. پژوهش رده‌شناسانه مقوله حالت در چهار گونه زبانی ترکی (آذری، خلجی، آناولیایی و ازبکی). «فصلنامه زبان‌شناسی اجتماعی». ۱۴۰۰؛ ۵(۱۷): ۴۵-۵۶.
میردهقان مهین‌ناز، یوسفی سعیدرضا. «حالت و حالت‌نمایی در وفسی». زبان‌شناخت. ۱۳۹۱؛ ۳(۵): ۸۵-۱۰۵.

نقشبندی زانیار. تلفیق مشخصه حالت در گویش هورامی. مجموعه مقالات هشتمین همایش زبان‌شناسی ایران. ۱۳۹۱: ۸۴۸-۸۵۷.

نغزگوی کهن، مهرداد. نقش پس‌اضافه‌ها در اعطای حالت (مطالعه‌ای موردی در گویش تالشی). زبان‌ها و گویش‌های ایرانی (نامه فرهنگستان). ۱۳۹۲؛ ۳(۳): ۱۱۱-۱۳۲.

Alizadeh, A. & M. Taqavi Gelian "A Syntactic - Inflectional Study of Kormanji Dialect of Khorasan with the Emphasis on Systems of Mood". *Journal of Socio-Cultural Studies of Khorasan*, 2012, 7(1): 59-76. Doi.10.22034/fakh.2013.156249.

Azami, Ch. A. & G. Windfuhr. *A dictionary of Sangesari with a grammatical outline*. Tehran: Sherkat-e Sahami-ye Katabhaye Jibi, 1972.

Badakhshan, E. and Y. Karimi and R. Ranjbar. "Case and Agreement in Sorani Dialects of Sanandaj and Bane: a Minimalist Approach". *Journal of Linguistics & Khorasan Dialects*, 2014, 6 (11): Pp: 1-28. DOI:10.22067/lj.v6i11.37355.

Baerman, M. "Case Syncritism". In *the Oxford Handbook of Case*, ed. Andrej Malchukov and Andrew Spencer, New York: Oxford University Press, 2009.

Blake, B.J. *Case*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press. 2004.

Bussmann, H. *Rutledge Dictionary of Language and Linguistics*, 2nd edition, translated and edited by Trauth, G. and Kazzazi, K. New York: Routledge, 2006.

Butt, M. *Theories of Case*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

Chomsky, N. *Minimalist Inquiries: The Framework*. In H. Lasnik, R. A. Martin, D. Michaels, & J. Uriagereka, *Step by Step: Essays on Minimalist Syntax in Honor of Howard Lasnik*, Cambridge, Mass: MIT Press, 2000, 89-155.

Croft, W. *Typology and Universals*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Crystal, D. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, 6th edition. Blackwell, 2008.

Dabir Moghaddam, M. *Theoretical Linguistics: Emergence and Development of Generative Grammar*. (2nd Ed.). Samt Organization Press, 2010.

Dabir Moghaddam, M. *Typology of Iranian Languages*. (2nd Ed.). Samt Organization Press, 2014.

Davari, Sh. "Possession Construction in the Semnani Dialect: A Study Based on the Componential Typology Approach". In *the Proceedings of the International Conference on the Dialects of Iran's Desert Regions*, Edited by Mostafa Jabbari and Esmat Esmaeili. 2012, 1015-1039.

Davari, Sh. and M. Naghzkuye Kohan. "Oblique case in Talishi: Evidence from case syncretism, polysemi and grammaticalization". *Persian Language and Iranian Dialects*. 2017, 2 (1): Pp: 65-97. DOI: 10.22124/PLID.2017.2476.

Diesing, M. *Indefinites*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1992.

Dryer, M. S. "The Greenbergian Word Order Correlations", *Language*, 1992, 68, 81-138.

Dryer, M. S. "Order of Adposition and Noun Phrase". *The World Atlas of Language Structures*. Edited by Martin Haspelmath, Matthew S. Dryer, David Gil, and Bernard Comrie. Oxford University Press. 2005, 346-349.

- Dryer, M. S. "Word Order". *Language Typology and Syntactic Description*. Edited by Timothy Shopen. Vol 1. Cambridge University Press, 2007.
- Farahmand Aghdam, D. *Thematic Structure and the Methods of Assigning Grammatical Case in Turkish Declarative Sentences*. M.A. Thesis. Birjand University. Faculty of Literature and Humanities, 2012.
- Ghomeshi, J. Non-Projecting Nouns and the *Ezafe*: Construction in Persian. *Natural Language and Linguistic Theory*, 1997, 15(5):729-788.
- Greenberg, J. H. "Some universals of grammar with particular reference to the order of meaningful elements". In J. H. Greenberg (ed.), *Universals of language*, Cambridge, MA: MIT Press, 1963, 73-113.
- Haig, G. *Alignment Change in Iranian Languages: A Construction Grammar Approach*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2008.
- Hewson, J. & V. Bubenik. *From Case to Adposition: The development of Configurational Syntax in Indo-European Languages*. John Benjamins Publishing Company, 2006.
- Iggesen, O.A. "Number of cases". *The World Atlas of Language Structures*. Edited by: M. Haspelmath and M.S. Drayer and d. Gil and B. Comrie, Oxford: Oxford University Press, 2005, 202-205.
- Kalbasi, I. *A Descriptive Dictionary of Iranian Languages*. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies Press, 2009.
- Kristensen, A. *Semnan Dialect*. Translated by: Ebrahimian, E. and H. Hasanzadeh Tavakkoli, Semnan University Press, 2010.
- Kroeger, Paul R. *Analyzing Grammar an Introduction*. Cambridge University Press, 2005.
- Kurzon, D. "Adpositions". *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Edited by Keith Brown. Elsevier Ltd., 2006, 63-66.
- Lecoq, P. "Caspian dialects and the dialects of northwestern Iran". In Rüdiger Schmitt (ed.). *Compendium of Iranian Languages*. Translated by Arman Bakhtiyari et al. Vol. 2. Tehran: Qoqnoos Publishing House. 2004, 489-515.
- Mahmoodi Bakhtiari, B. *Case System in (Western) Iranian Languages*. PhD Thesis. Tehran: Allameh University, 2004.
- Mahootiyan, Sh. *Persian Grammar from a typological perspective*. Translated by Mehdi Samaai. Markaz Publishing, 1999.
- Malchukov, Andrej and Andrew Spencer. "Typology of Case Systems Parameters of Variation". *The Oxford Handbook of Case*. Edited by Andrej Malchukov and Andrew Spencer. 2009, 651-667.
- Marantz, A. Case and Licensing. In G. F. Westphal, B. Ao, & H.-R. Chao (Ed.), *ESCOL '91: Proceedings of the Eighth Eastern States Conference on Linguistics*, Baltimore: Ohio State University, University of Maryland, 1991, 234-253.
- Mirdehghan, M. & S. Yusefi. "Case and Case Marking in Vafsi". *Language Studies*, 2012, 3(5): 85-105.
- Mokhtari, T. & Seyed M. Samaei & B. Modarresi. "A Typological Study of Case in Four Varieties of Turkish Language (Azeri, Khalaji, Anatolian and Uzbek)". *Journal of Sociolinguistics*, 2021, 5(1): 45-56. Doi.10.30473/il.2022.60170.1472.
- Naghshbandi, Z. "Integration of the feature of Case in the Hoorami Dialect". In *the proceedings of the Eighth Conference on Linguistics in Iran*, 2021, 281, 847-857.
- Naghzkuye Kohan, M. "The Role of Postpositions in Case Marking (A Case Study in the Talysh Dialect)". *Iranian Languages and Dialects (Nameh Farhangestan)*. 2013, 3: 111-132.

- Natel Khanlari, P. *Persian Grammar*. Tehran: Iran Culture Foundation Press, 1978.
- Nichols, J. "On direct and oblique cases". *Berkeley Linguistics Society* 9, 1983, 170-92.
- Primus, B. "Case-Marking Typology". *The Oxford Handbook of Linguistic Typology*. Edited by Jae Jung Song. 2012, 303-321. DOI: 10.1093/oxford hb/9780199281251.013.0016.
- Rasekh-Mahand, M. *Syntactic descriptive dictionary*. Scientific Publication, 2014.
- Rogova, N.B. *Iranian Languages (2): The Languages of Western North of Iran*. (ed.) Moscow: Indrick, 1999.
- Sabzalipur, J. & R. Izadifar. "Case Marking System in Tâti Dialect of Khalkhâl". *Language Related Research*, 2014, 5 (4) :103-123.
- Sanaati, M. & S. Zamani. *Report of Compiling The Language Atlas of Semnan Province* (Unpublished). Tehran: Richt Press, 2019.
- Seraj, F. & A. Seraj. "The Study of Case in the Semnan Dialect". *The 8th International Conference of the Iranian Society of Persian Language and Literature*. Zanjan. 2013, 1-13.
- Shafaei, I. "A Syntactic Analysis of Split-Ergative Alignment and Differential Object Marking in Vafsi and Chali". *Language Studies*, 2022, 13 (1): 227-256.
- Shaghaghi, V. *Basics of morphology*. Tehran: Samt Organization Press, 2007.
- Shariat, M.J. *Persian Grammar*. Tehran: Asaatir Press, 1996.
- Sheibani Fard, F. "A study of grammatical cases in the Brahui dialect of South Rudbar". *Iranian Languages and Dialects (Nameh Farhangestan)*. 2020, 11, 187-202.
- Sotoudeh, M. *Semnani, Sorekhai, Lasgardi, Sangsari, Shahmirzadi Dictionaries*. Tehran University Press, 1963.
- Stranzy, Ph. *Encyclopedia of Linguistics*. New York: Fitzory Dearom, 2005.
- Tabatabaei, A. *A Descriptive Dictionary of Persian Grammar*. Tehran: Farhang Moaser Press, 2016. www.amar.org.ir/1395
- Zahravi, S.H. "Case and Semantic Case in Russian Language". *Journal of Research in Contemporary World Literature*, 2004, 9(18): 51-64.

روش استناد به این مقاله:

صناعتی مرضیه، مصطفوی پونه. حروف اضافه در زبان شه میرزادی: ابزاری برای حالت دهی به گروه های اسمی، زبان فارسی و گویش های ایرانی، ۱۴۰۳؛ ۱(۱۷): ۶۳-۹۳. DOI:10.22124/plid.2025.29170.1701

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

